

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – ст. 860.
2. Анненков В.П. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово економічного коледжу: Дис канд. пед. наук: 13.00.05; 13.00.01. – К, 1996. – 136 с
3. Брожик В. Эстетика на каждый день. – М.:Знание, 1991. – 208 с.
4. Вієвська М.Г., Савченко Л.О. Студент ХХІ століття. Збірник наукових праць. – №7. – Кривий Ріг, 2004. – С. 3-7.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: “Либідь”, 1997. – 376 с., 357
6. Кон И.С. Как построить своё “Я”. – М.: Просвещение, 1991.- 115 с.
7. Новикова С. В. Ценностные ориентации студентов педагогического вуза в сфере общения и пути их формирования: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К.,1984. – 182 с.
8. Педагогічна майстерність учителя: Навчальний посібник / За ред. проф. В.М. Гриньової, СТ. Золотухіної. – Вид. 2-е, випр. і доп. – Харків: “ОВС”, 2006. – 224 с.
9. Рубинштейн С.Л. Человек и мир // Проблемы общей психологии. – М.: АПН РСФСР, 1976. – С. 253-381.
10. Сержожникова Р.К. Професійна підготовка майбутнього викладача як фактор формування його творчого потенціалу // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №1. – Бердянськ: БДПУ, 2007. – 220 с.
11. Слостенин В.А. Чижикова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
12. Соціально-педагогічний словник / За ред. В.В.Радула. – К.: “ЕксОб”, 2004. – 304 с.
13. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры. – Л.:ЛГУ, 1960. – 156 с.

***Аннотация.** В современных психолого-педагогических исследованиях прослеживаются разные подходы к толкованию ценностных ориентаций будущего специалиста-педагога. Статья посвящена выяснению содержания конструкта “ценностные ориентации” путем анализа психолого-педагогической литературе.*

***Ключевые слова:** психолого-педагогические исследования, будущий педагог, конструкт “ценностные ориентации”.*

***Annotation.** In modern psychological and pedagogical researches different approaches are traced to interpretation of the valued orientations of future specialist-teacher. The article is devoted to finding out of maintenance of the “Valued orientations” concept by the analysis of psychological and pedagogical literature.*

***Keywords:** psychological and pedagogical researches, future teacher, maintenance the “valued orientations”.*

УДК 373.2+37.025

Степанова Т.М.

ПРОБЛЕМА НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У 50-І РР. ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** У статті автор розкриває характерні риси розвитку дошкільної освіти у 50-і рр. ХХ століття, шляхи подолання розриву між дошкільною і початковою ланками освіти. Звертає увагу на окремі рекомендації науковців щодо підготовки дітей до навчання у школі.*

***Ключові слова:** навчання, освіта, підготовка до школи, зміст навчання.*

Як відомо, у період Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.) подальший розвиток освіти в Україні, зокрема дошкільної, було припинено.

На окупованій німецько-фашистськими загарбниками території перестали функціонувати усі дошкільні заклади. У повідомленні українського уряду “про розгром і звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками”, зазначалося, що “гітлерівці почали планове знищення шкіл, вищих навчальних закладів, музеїв, бібліотек, клубів, театрів, лікарень і дитячих садків” [6, 8]. Німецько-фашистські окупанти робили все, щоб знищити культуру українського народу. У заявах керівників окупаційних військ зазначалося: “... ми були б мерзотниками, коли б щонебудь зробили для освіти українців” [3, 33].

Частина дошкільних закладів окупованих територій була евакуйована разом із заводами й фабриками на Схід Радянського Союзу. Братні народи союзних республік – Азербайджану, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизії, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, потерпаючи від голоду й руйнувань, докладали величезні зусилля для збереження кожної евакуйованої дитини, забезпечення їх нормальними умовами життя. Особливо дбали про дітей, що залишилися без батьківської опіки.

Прийнята у грудні 1943 року Постанова “Про введення загального обов’язкового навчання дітей із 7-річного віку” сприяла поліпшенню роботи як шкіл, так і дошкільних закладів. Статут для дошкільних закладів (1944 рік), крім діяльності дошкільних установ визначав і мету громадського виховання – всебічний розвиток дітей з 3-х до 7 років.

Метою статті є розкриття поглядів науковців 50-х рр. ХХ століття на особливості навчання в дитячому садку й проблему підготовки дітей до навчання у школі.

У повоєнні роки, працюючи над новим змістом програми дитячого садка, науковці звертали увагу на підготовку дітей до розумової діяльності у школі (О.Усова, Г.Леушина, Г.Люблінська, Є.Сухенко та ін.).

У квітні 1958 року на XIII з’їзді ВЛКСМ М.Хрущов проголосив курс на перебудову народної освіти, що мав на меті вирішити одне головне завдання – “подолати відірваність від життя шкіл та ВНЗ” [1, 525]. В основу освітньої реформи було покладено принцип поєднання загальноосвітнього і політехнічного навчання.

Зважаючи на це, від працівників дитячих садків вимагалось глибоко продумувати питання ознайомлення дітей із суспільно-корисною працею дорослих, технікою у побуті, прищеплювати їм певні трудові навички й уміння, що, за своєю суттю, було підготовкою дітей до майбутнього політехнічного навчання у школі.

Слід зазначити, що не всі освітяни позитивно сприйняли політехнізацію школи, про що свідчить лист відомого українського педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського до М. Хрущова від 13 червня 1958 р., в якому він вказував на недооцінку гуманітарного аспекту освіти і у зв’язку з цим – на реальність загрози зниження загального рівня середньої освіти [1, 526].

Серед архівних документів [8] знайдено багато настанов, рекомендацій керівних освітянських органів організаторам і педагогам дошкільного виховання щодо піднесення якості роботи в дитячому садку, підвищення відповідальності за підготовку дітей до школи, посилення педагогічної пропаганди серед батьків. Це були ті важливі проблеми, що стояли перед дошкільними працівниками напередодні ХХ з’їзду КПРС. Ті з них, що стосуються змісту підготовки дітей до школи розглянемо більш детально.

Серед актуальних питань підготовки дітей до школи суттєве значення мало загартування дитячого організму, виховання правильної постави, створення певних культурно-гігієнічних навичок і звичок, розвиток рухів на заняттях гімнастикою і музичних заняттях. Зважаючи на це, вихователям рекомендовано було приділяти цьому особливу увагу, а також вихованню у дітей самостійності під час занять [8].

Оскільки провідним засобом всебічного розвитку дитини в дитячому садку було визнано гру, методичні листи орієнтували вихователів на удосконалення методичної майстерності з керівництва творчими іграми, наголошували на необхідності чітко визначати час для творчих ігор у режимі дня, органічно пов’язувати гру з трудовою діяльністю дітей у дитячих садках, глибоко продумувати методику виховання дітей під час творчих ігор задля формування в них рис характеру, потрібних майбутньому громадянину, члену радянського суспільства. Отже, перед вихователями ставилися серйозні вимоги щодо підвищення їхнього фахового рівня [8].

У 50-х-60-х рр. в педагогіці було відокремлено поняття “освіта”, “виховання”, “навчання”, але через їх взаємозалежність і взаємодію, а відтак започатковано теоретичне обґрунтування проблеми навчання в дитячому садку. Підкреслюючи зв’язок виховання з навчанням, О. Усова наголошувала на тому, що заняття є провідною формою навчання в дитячому садку. З появою в режимі дня дошкільників занять як обов’язкового виду роботи вихователі почали використовувати шкільні методи навчання, керуючись тим, що це період підготовки дітей до школи.

Звертаючи увагу вихователів на особливості навчання в дитячому садку, О. Усова підкреслювала, що навчання лише доти залишається навчанням, доки воно забезпечує формування в дітей знань і вмінь, моральних установок і якостей особистості, справедливо підкреслюючи, що знання і вміння складають освітній зміст виховного процесу [2, 16]. Відтак у

середині 50-х рр. О. Усова запропонувала таку структуру змісту дошкільної освіти, що відповідала сучасному погляду на цей феномен.

О. Усова також звертала увагу на необхідність застосування у процесі навчання принципів поступовості, послідовності, доступності на кожному окремому занятті в кожній віковій групі. Зауважувала, що за умов порушення зазначених принципів, засвоєння програмових знань і вмінь буде для дітей недосяжним. Крім того, було запропоновано в роботі з дітьми використовувати такі методи, як пояснення, показ, залучення досвіду дітей, а також підведення підсумку заняття з виявленням результату роботи, закріплення й збагачення знань і вмінь дітей тощо. Загальним, зауважувала О.Усова, для всякого навчання є те, що воно здійснюється шляхом пояснення й показу, тобто за допомогою слова й наочності. Крім того, для формування необхідних знань і навичок, вихователю рекомендувалося застосовувати різноманітні прийоми сполучення слова, наочності, дій, впливаючи таким чином на різні аналізатори дітей [2].

О.Усова визначила такі відмінності дошкільного навчання від шкільного: формування чисто емпіричних уявлень про людей, природу та її явища, предмети, що сприймаються переважно практичним шляхом; опрацювання первинних умінь, що є передумовою розвитку здібностей у дітей.

На зазначені відмінності звертали увагу ще Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Одоєвський. Так, зокрема, В. Одоєвський, підкреслюючи характерну рису дошкільного навчання, назвав її “докнижним навчанням”, тобто таким, коли дитина ще не здобуває знання і вміння з книжки, а оволодіває ними за допомогою чуттєвого досвіду.

О. Усова неодноразово наголошувала, що програма дитячого садка повинна містити такий обсяг знань, що відповідає рівню розвитку дітей і залежить від широти й різноманіття їх уявлень, сформованих на основі наукових знань. Пропонувала для формування адекватних уявлень про оточуючий світ послуговуватися книжками Н. Павлової, де зрозуміло й доступно було подано наукові відомості про світ рослин, а також казками й оповіданнями В. Біанки про життя тварин.

Ідеї О. Усової щодо включення до програми дитячого садка наукових знань підтвердила Г. Леушина, вважаючи основним напрямом навчання дошкільників підготовку їх до вивчення арифметики в школі [4]. Відтак у 50-і рр. ХХ ст. постало питання щодо характеру й обсягу знань, якими повинні оволодіти діти, а також побудови навчальних програм для дошкільних закладів, оскільки саме дитячі садки були зорієнтовані на виконання соціального замовлення суспільства щодо підготовки дітей до навчання в школі.

Свій підхід до розв’язання зазначеної проблеми запропонувала Г. Леушина в оприлюднених матеріалах дослідження “Підготовка дітей до засвоєння арифметичного матеріалу в школі”, де було запропоновано зміст і засоби розумового й математичного розвитку дітей у процесі навчання [5]. Актуальність дослідження науковець пов’язувала з необхідністю вирішення завдання щодо підвищення теоретичного рівня математичних знань учнів, що постало перед освітою в ті часи і було дослідницею переорієнтовано на підготовку дітей до навчання в школі.

На той час вихователі дитячих садків використовували в роботі з дітьми “Керівництво для вихователя дитячого садка”, де було запропоновано лише знайомити з числами і лічбою в межах 10, починаючи з 4 року життя дітей і далі – за віковими групами.

Запропонована Г. Леушиною методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку змінила методику навчання лічби. Науковець визначила й науково обґрунтувала зміст навчання в дитячому садку, що складався із системи знань і вмінь, уточнила специфіку застосування загальнодидактичних принципів у процесі формування в дітей елементарних математичних уявлень, визначила методи і прийоми навчання числу й лічби в різних вікових групах дитячого садка, окреслила дидактичні вимоги щодо методики проведення занять [5, 47].

До Г. Леушиної проблему формування кількісних уявлень у дітей досліджували І. Френкель, Г. Костюк, Н. Менчинська, К. Корзакова, Л. Яблоков, Н. Лежава. Основу їхніх праць склала думка про те, що не можна повністю протиставляти лічбу сприйняттю конкретних множин, було доведено, що навчання маленьких дітей необхідно починати з оперування множинами. Розвинувши цю ідею, Г. Леушина запропонувала поступово формувати уявлення про множини у дітей від 2-х до 5 років.

Проаналізувавши стан навчання в дитячих садках [7], О. Усова наголосила на необхідності тісного зв’язку виховання й навчання в роботі дитячого садка, віддаючи пріоритет вихованню дітей. Одночасно зауважила, що в іграх дітей, загальних побутових умовах їхнього життя,

спілкуванні з дорослими можна використовувати також освітні, пізнавальні елементи, що, натомість, не є обов'язковим, на відміну від спеціального навчання, де засвоєння знань й умінь виокремлюється в особливий вид діяльності дитини-дошкільника. Крім того, науковець вважала прагнення вихователів планувати й реалізовувати навчальні завдання під час самостійної діяльності дітей (малювання, ліплення, конструювання та ін.) недоцільними.

Зважаючи на те, що навчання в дитячому садку обмежене в часі, а програму повинні засвоїти всі діти, О. Усова вперше окреслила проблему визначення критеріїв та показників засвоєння програмового змісту: “Якими критеріями слід керуватися під час визначення програми навчання в дитячому садку, за якими ознаками виділяти те, чого слід навчати дітей?” – ставила вона запитання, на які в той час ще не було відповіді [7, 11].

Наприкінці 50-х років ХХ ст. виникало багато питань з проблем дошкільної й передшкільної освіти, що потребували теоретичного обґрунтування й експериментального апробування. Висловлюючи свою думку щодо удосконалення методики навчання в дитячому садку, Є. Радіна окреслила коло питань, що потребували нагальної уваги, з-посеред них такі: про виховання розумової активності; про правильне розуміння й здійснення цікавості занять; про індивідуальний підхід до дітей у процесі занять [7, 57].

На думку науковця, ступінь активності дитини залежить від наявності в неї досвіду, знань і умінь. Для підвищення активності дітей 3-4 років під час навчання пропонувала застосовувати ігрові прийоми, яскраві посібники, зразки, надавати можливість діяти з дидактичним матеріалом, рухатися, виконувати доручення, звуконаслідувати і т. ін. Для розвитку мислительної діяльності дітей середнього і старшого дошкільного віку Є. Радіна пропонувала використовувати такі прийоми роботи з дітьми, як: опора на знання і вміння дітей; пожвавлення вражень; опора на дитячий досвід; залучення дітей до розбору зразка; не поспішати з допомогою, підказкою після словесних пояснень вихователя, щоб загострити увагу на його словах; читання, що супроводжується пригадування побаченого дітьми; постановка перед дітьми завдань з утрудненнями; самостійна заготовка деталей; використання під час бесід і екскурсій цікавої тематики для дітей; активні пізнавальні дії самих дітей у процесі екскурсії; використання ігрових прийомів під час бесід; надання дітям самостійності у процесі розв'язання задач; ігрові прийоми [7, 65].

Є. Радіна дала визначення поняттям “цікавість навчання” й “цікавість розважання” (зовнішнє) [7, 71]. На її думку, цікавість – це зацікавлення у змісті заняття, а зовнішнє розважання – це застосування прийомів для перетворення заняття на розвагу. Зовнішньою умовою цікавості занять є їх програмовий зміст, з урахуванням якого завдання повинні спрямовувати дітей на активну мисленеву роботу й бути посильними для самостійного вирішення. Для цього Є. Радіна рекомендувала використовувати такі компоненти роботи з дітьми під час занять: “зміст (цікавий) з постановкою посильних розумових завдань; ясну й чітку постановку перед дітьми мети заняття, його призначення; хороший зразок; окреслення перед дітьми практичної мети; залучення до змісту заняття різних витворів мистецтва й літератури; ігрові прийоми; характер мовлення вихователя: виразність інтонацій, образні висловлювання” [7, 72].

Висвітлюючи проблему індивідуального підходу до навчання дітей під час занять, Є. Радіна стверджувала, що його реалізація забезпечується варіативністю матеріалу в межах програмного змісту, при цьому необхідно враховувати таке: індивідуальний облік опитування дітей на занятті; спосіб розсаджування дітей на занятті; індивідуальний підхід до відстаючих дітей [7, 76].

Уважаємо, що такий підхід до індивідуального навчання дітей міг забезпечити формування в них умінь самостійно мислити, діяти відповідно до вказівок вихователя, що, відповідно, сприятиме вихованню таких якостей, як самостійність, цілеспрямованість, ініціативність, організованість, умінь навчатись у колективі, виявлення інтересу до природи, повага до праці. На жаль, наприкінці 50-х рр. ХХ ст. були відсутні науково обґрунтовані методики проведення занять в різних вікових групах дитячого садка, питання індивідуального підходу до дітей залишалось не вирішеним, вимагали доопрацювання методики проведення занять з ознайомлення дітей з природою та довкіллям; потребувало подальшого вивчення питання використання форм і методів розвивального навчання, виявлення специфічних педагогічних умов, за яких навчання сприяло б розвитку пізнавальних, художніх здібностей дітей, їхньої розумової активності й самостійності.

Характерною рисою розвитку дошкільця в 40 – 50-і рр. була поява великої кількості нових видів дошкільних закладів, серед яких: ясла, дошкільні інтернати, дитячі будинки, дитячі садки санаторного типу, де діти перебували цілодобово до півроку, спеціальні групи цілодобового перебування в них дітей, – що потребувало належного науково-методичного обґрунтування. А

для подолання розриву у виховній роботі дошкільних закладів і школи – введено загальнообов'язкове навчання з 7-річного віку з тим, щоб жодна дитина не залишилася поза виховним впливом існуючої на той час моноідеології.

Було зроблено наступний крок до унормування змісту роботи в дошкільних закладах – у 1947 і 1954 рр. було оприлюднено “Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка”, причому майже однакові для всіх регіонів Радянського Союзу.

Отримали подальший розвиток цілеспрямовані і зміст діяльності дошкільних закладів, що безпосередньо були пов'язані з суспільними трансформаціями. Війна внесла свої корективи до змісту дошкільної освіти: було посилене фізичне й патріотичне виховання, почалося прищеплення любові до радянської армії, запроваджено виховання в дусі інтернаціоналізму.

Зважаючи на подальший розвиток науково-теоретичних досліджень з проблем педагогіки, що уточнили поняття “освіта”, “виховання”, “навчання” й обґрунтували необхідність поєднання виховання з навчанням, у дошкільних закладах було введено елементи навчання дітей, у зв'язку з чим почали активно розробляти методичне забезпечення для реалізації цього процесу.

Відбулися зміни й у меті, що наскрізно проходила через усі ланки освіти, об'єднуючи їх в єдине ціле. Якщо раніше вона звучала як “створення борця за класовий ідеал пролетаріату, перемогу соціалізму”, то тепер це було спрямування на “всебічний розвиток особистості”. Натомість акцент у практиці роботи дошкільних закладів було зроблено на всебічний розвиток, а не на потреби самої особистості.

Основними напрямками всебічного розвитку особистості дошкільника в програмових документах було визначено такі, як розширення світогляду дитини; розвиток мови дітей в різних її проявах; удосконалення рухового апарату дитини; художнє виховання дитини. Натомість науковці вважали, що до досягнення окресленої мети доцільно йти через фізичне виховання, що сприяє підготовці витривалих людей, які люблять працю й готові працювати; розумове виховання, що забезпечує передусім накопичення знань про природу, громадське життя через чуттєве сприйняття; моральне виховання, що формує в дітей перші почуття й ставлення до оточуючих відповідно до норм і правил, прийнятих суспільством; естетичне виховання, що залучає дітей до мистецтва, вчить розуміти й цінувати прекрасне, сприяє розвитку творчих здібностей.

Таке розуміння основних завдань розвитку дошкільника засвідчує, що науковці не відступали від орієнтації на антропоцентричний підхід до виховання, розуміли справжні цінності освіти, натомість не могли їх реалізувати через ідеологічні перешкоди.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академія, 2003. – 656 с.
2. Вопросы обучения в детском саду / Под ред. А.П.Усовой. – М., 1955. – 219с.
3. За радянську школу. – К.: Радянська школа, 1945. – с.33.
4. Леушина А.М. Математические знания и их роль в умственном развитии (дошкольника) // Дошк. восп. – М., 1969. – № 9. – С. 57-65.
5. Леушина А.М. Подготовка детей к усвоению арифметического материала в школе: Дис. ... д-ра пед. наук. – Л., 1956. – 2108 с.
6. Про розгром і звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками в Києві. – К.: Укрдержвидав, 1944, с. 8.
7. Состояние обучения в детском саду / Под ред. А.П.Усовой. – М., 1960. –112с.
8. Фонд 166, опис 15, спр. 2188.

Аннотація. В статті автор розкриває характерні черты розвитку дошкільного образования в 50-е гг. XX столетия, пути преодоления разрыва между дошкольным и начальным звеньями образования. Обращает внимание на отдельные рекомендации ученых по вопросу подготовки детей к обучению в школе.

Ключевые слова: обучение, образование, подготовка к школе, содержание обучения.

Annotation. In the article the author reveals the characteristic features of the development of preschool education in the 50-ies the twentieth century, ways of bridging the gap between preschool and primary education links. Draws attention to some scientists' recommendations on preparing children for school.

Keywords: training, education, preparation for school, learning content.